

Імре Надь: «Я двічі намагався врятувати гідність поняття «соціалізм» в долині Дунаю»

У червні виповнилося 120 років з дня народження Імре Надя

Закінчилася Друга світова війна. Країни-переможниці поділили світ за власною схемою навпіл, уклавши джентльменську угоду про невтручання у справи протилежного табору. Війська СРСР захопили більшу половину Європи. Радянське керівництво почало будувати соціалістичні засади у вивільнених від гітлеризму європейських країнах. На той час це було доволі легко зробити, оскільки сила, міць, авторитет переможця, ідеологія «борця за людські права» і «демократичні цінності», до того ж перебування війська у вивільнених країнах – все це надало можливість СРСР формувати, за визначенням радянського чиновника Андрія Жданова, табір соціалізму.

Нав'язування засад соціалістичного ладу країнам «демократії», які кілька десятиліть вже жили в умовах капіталістичного устрою, до того ж призначення на владні посади відповідно підготовлених очільників цих держав – вірних реалізаторів сталінської політики, що приніс на багнетах Радянський Союз сусідам Східної Європи, сприйняли не всі країни «демократії».

Угорщину також очолили сталіністи, серед яких за завзятістю першість вів

комуністичний діяч М. Ракоші. Він виявився чи не найактивнішим реалізатором очищення суспільства, який із 1947 р. розпочав шалену кампанію з розкриття антисоціалістичних закатів і змов. Угорщиною пронісся ураган безпідставних арештів, судових розслідувань, обвинувачень і, як результат, знищення людей. При тому Ракоші претендував на роль необмеженого у правних діях комісара і в інших сусідніх країнах.

Управлінням державної безпеки також правив сам Ракоші. На обліку силових структур на початку 1950-х років (із 9 млн мешканців країни) перебувало 1,3 млн осіб. Каральна система широко практикувала затримання без судового рішення, виселення людей із місць проживання та інтернування до таборів і спецпоселень. Із Будапешта за травень-червень 1951 р. було виселено 12

700 «класово чуждых» елементів, а близько 1 400 родин, боячись за своє життя, «добровільно» залишили столицю. У трудових таборах перебувало 45 000 осіб. Із травня 1951 до травня 1953 рр. арештовано і допитано 850 тисяч угорців. Жах охопив усю країну.

Імре Надь, очоливши угорський уряд, реанімував демократичні засади держави, відновив систему захисту прав громадян, утворив Генеральну прокуратуру, ліквідував табори інтернованих, відмінив надзвичайні суди. В результаті під амністією потрапили близько 750 тисяч попередньо засуджених осіб.

Запрацювали комісії з реабілітації, що переглядали сфальсифіковані судові справи. Серед звільнених були і відомі угорські комуністи Янош Кадар і Ласло Райк. Восени з радянських таборів також повернулися понад 1 500 політичних ув'язнених. У самій Угорщині на волю вийшли близько 3,5 тисяч політичних заручників.

Зовнішня політика прем'єра Імре Надя була спрямована на те, щоб врятувати країну від зовнішнього втручання СРСР. І задля цього використати схему оголошення і надання Угорщині статусу ней-

тральної держави.

Слід віддати належне цьому прозорливому державному діячеві, який проаналізувавши політику радянського керівництва, дійшов невтішного висновку щодо остаточної незмінності концепції радянського табору, територіального зазіхання і гігантоманії. Тому в терміновому порядку угорський уряд спрямовує відповідні документи до Організації Об'єднаних Націй: 1 листопада він звертається до ООН про захист суверенітету, а 2 листопада передає документи з проханням підтримати нейтралітет Угорщини.

Враховуючи досвід Австрії, яка закріпила свій нейтралітет у 1955 році в обмін на виведення радянських військ, керівник угорської держави Імре Надь намагався таким кроком врятувати ситуацію. Він спирався на те, що принципи та правила нейтралітету мають бути узгоджені зі Статутом Організації Об'єднаних Націй (§5 ст. 2 і §6 ст. 2 Статуту ООН), який визнає нейтралітет діючим інститутом міжнародного права.

Угорський керівник намагався захистити державу від кровопролиття, упередити друге втручання радянських військ у внутрішні справи Угорщи-

ни. Однак Імре Надь не врахував аспекти московської нищівної машини, для якої не існує стримуючих факторів.

Імре Надь, як очільник уряду, оголосив нейтралітет Угорщини та прийняв відповідну декларацію. Пакет документів, необхідних у таких випадках, було передано до ООН.

Із зазначеного питання в Організації було створено Спеціальний комітет ООН з проблеми Угорщини: the UN Special Committee on the Problem of Hungary. До його складу, відомого як Комітет п'яти учасників, увійшли представники Австралії, Цейлону, Данії, Тунісу та Уругваю.

Однак розгляд і прийняття рішення зі згаданого питання в ООН було загальмовано представником США – Генрі Кебот Лода. Причиною такої поведінки стало рішення держсекретаря (міністра закордонних справ) США Джона Фостера Даллеса, який «утримав США від зайвої проблеми», оскільки «революція в Угорщині вже згорталася, а на світовому порядку денному розгорілася суецька криза».

Геополітичні амбіції радянського керівника М.С. Хрущова, холодна

війна, тиск Китаю ... Ще й нафта. Нафта на той час, як вірогідно і на теперішній, цінувалася набагато дорожче, ніж людські життя замкненої у радянському соціалістичному таборі Угорщини.

Таким чином, ухилення від визнання нейтралітету Угорщини розв'язало руки радянському керівництву, яке ввело війська до суверенної демократичної держави, однак, – держави табору СРСР.

За спогадами очевидців, в угорській революції брали участь і загони українських ОУН-УПА, які захищали мости через Дунай.

Ця історія стала трагічним фіаско діяльності ООН у дотриманні миру в Угорщині 1956 року – в країні, що звернулася у пошуках захисту до єдиної на той час світової міжнародної структури із захисту миру, стабільності, права.

Угорські дослідники спростували висновок Спеціального комітету ООН із даної проблеми (the UN Special Committee on the Problem of Hungary) від липня 1957 р. про те, що заява з приводу нейтралітету була не

причиною, а результатом другої радянської інтервенції.

Повертаючись до постаті Імре Надя, якого було страчено за намір побудувати угорцям гідне життя, – викликає повагу людська мужність, патріотизм та відданість угорській справі цього політичного діяча.

Після арешту Імре Надь усвідомлював, яка доля на нього чекає, хоча він не входив до нелегальних груп, не брав участі у змовах, був коректним і послідовним щодо СРСР.

Перебуваючи за ґратами на території Румунії, Імре Надь написав мемуари «Бурне століття мого покоління» із зазначенням дат: «1896 – 195...». Кінцевої цифри так і не поставив.

«Я двічі намагався врятувати гідність слова «соціалізм» в долині Дунаю: у 1953 і 1956 році. У цьому мені в першому випадку завадив Ракоші, а в другому – ціла армія Радянського Союзу. Життя віддаю з

готовністю. Оскільки після того, що ви зі мною зробили, воно все-одно нічого не варте. Однак я певен, що історія засудить моїх катів. Здригаюся лише від одного: що реабілітують мене мої ж вбивці».

Верховний суд Угорської Народної Республіки влітку 1989 р. офіційно реабілітував Імре Надя. На урочистостях була присутня й радянська делегація. Угорський парламент 25 червня 1996 р. увічнив пам'ять свого Співкерера і Прем'єра. Активну участь в цьому заході взяла й угорсько-російська міжпарламентська група депутатів.

1989 рік. Угорщина першою з так званих «соціалістичних країн» – через 33 (символічні) роки – вийшла з радянського військового блоку – Організації Варшавського договору. Цей крок став першою втраченою цеглиною в руйнації радянської системи. Почався новий відлік історії міжнародних відносин. Новий відлік Угорської держави – незалежної, суб'єктної і суверенної, повноправної учасниці НАТО та ЄС.

Виникає питання: чому сучасна Росія, яка оголосила себе правонаступницею Радянського Союзу і є постійним членом Ради Безпеки ООН, не несе міжнародної відповідальності за скоєні злочини проти угорського народу?

*Людмила
ЧЕКАЛЕНКО,
доктор політичних наук, професор,
Дипломатична академія України при МЗС*

